

Twee journalistieke wereldreizigers op doortocht in Oostende: Johann FORSTER (1790) en Egon KISCH (1936)

door **Ivan VAN HYFTE**

Wat bezielde een Duitse Rijnlander, anno 1790, Oostende te bezoeken? Wat kwam hij als botanicus, natuurvorser, antropoloog en wereldreiziger hier bij ons zoeken? Was het als democraat en revolutionair, gehecht aan “de idealen van 1789” dat hij de Brabantse Omwenteling bij ons verder wilde ondersteunen?...

Johann Georg Adam FORSTER (1754-1794) was een heel bijzonder man. Hij gold als één van de prominentste geleerden van zijn tijd. Amper 17 was hij toen hij als biologisch tekenaar en assistent van zijn vader deelnam aan de tweede wereldreis van James COOK. Op 25 maart 1790 vertrok hij met Alexander VON HUMBOLDT (ook een wetenschappelijk wereldreiziger) voor een drie maand durende onderzoeksreis in West-Europa, onder meer naar het noorden van Frankrijk dat, zoals bekend, op dat moment in de ban van de revolutie was. Vier jaar later, 1794, publiceerde Forster in Berlijn zijn indrukken in een driedelig werk onder de titel “Ansichten von Niederrhein, von Brabant, Flandern, Holland, England und Frankreich, in April, Mai und Junius 1790” (1)

Van Duinkerke reist hij over Adinkerke en Veurne naar Nieuwpoort vanwaar hij met paard en kar doorreist naar Oostende.

**

Honderd zes en veertig jaren later (1936) komen Duitstalige schrijvers, op de vlucht voor Hitler, aan in Oostende dat een toevluchtsoord wordt voor de bannelingen. Mark SCHAEVERS heeft elk hun eigen Exil-verhaal met pittige details en anekdotes beschreven in “Oostende, de zomer van 1936” (2). Alleen zwaargewichten uit de Duitse literatuur van het interbellum; ook allen joods: Joseph ROTH, Hermann KESTEN, Stefan ZWEIG, Ernst TOLLER, Arthur KOESTLER en Egon Erwin KISCH (3)

Deze laatste, een Duits-Tjechische communist, was in 1934 als afgevaardigde van het Wereldcomité tegen Oorlog en Fascisme naar Australië afgereisd waar hij, zoals hij zelf beweert “... de sporen heeft nagegaan van een groot reporter uit de 18de eeuw, Georg FORSTER...”

**

In het algemeen literair tijdschrift “Voetlicht” (4), aanvankelijk het orgaan van de Oostendse toneelkring “Hendrik Conscience's Vrienden” haalt Egon KISCH Oostendse passages aan uit het hogervermeld 3-delig werk en becommentarieert ze in 3 bladzijden (5).

Bizar is wel dat we hier een Duits schrijver in het Nederlands aan het woord horen tussen ondermeer Johan DAISNE, Karel JONCKHEERE, Raymond BRULEZ, Richard MINNE, Fred GERMONPREZ en Ferdinand VERKNOCHE. Vermoedelijk zorgde Nico ROST, een Hollandse journalist en vriend van KISCH, voor de vertaling (6).

Leuk voor ons is dan weer als Oostende ten tonele verschijnt. Op zijn West-Vlaamse tocht ontmoet FORSTER voortdurend ezels. “... Op de markt van Oostende staan zij met honderden, alle beladen met de voortbrengselen der streek...”. Vooral de Engelse invloed valt hem op. Hij vindt Oostende een Engelse zeestad: “...Het derde of vierde huis is altijd door Engelsen bewoond, en niet alleen kooplieden en makelaars, maar tevens winkeliers en ambachtslui van deze natie hebben zich hier in grote getale nedergezet. Derhalve bemerkt men ook in de zeden en de levenswijze der hier

verblijvende inwoners een flagrante overeenkomst met deze der Britsche eilanden, zelfs voor wat het huisraad, toebereiding der spijsen en levensmiddelen betreft...”.

In zijn analyse heeft KISCH niets dan lof voor Jozef II (1741-1790): “... Wat een monarch voor den opgang van den handel doen kan (hij doelt uiteraard op het statuut van Vrijhaven), heeft Jozef II op edelmoedige wijze volbracht...”.

Over die haven heeft FORSTER dan weer een ander beeld dan wat KISCH noemt “... een monument van Jozef II’s werkzame tussenkomst voor de welvaart der Nederlanden...”. FORSTER vindt het een “Ersatz” voor de toenmalige gesloten Schelde. Over de “geule” kan hij weinig positiefs rapporteren. Als eind 18de-eeuwse tijdsbeeld toch de moeite waard dit integraal over te nemen: “...Tussen twee dammen in ziet men de kleine, enge, onpraktische opening, die slechts bij bepaalde winden en bij vloed toegankelijk is. Daarom staat aan de ingang op de Batterij een hoge vlaggenstok die een vlag laat waaien zolang het hoog water is; bij halve ebbe laat men haar halfstok en zodra het water op zijn laagst staat, wordt zij gans ingetrokken. Dan liggen de schepen bijna droog in de haven. Wij telden in alles slechts 40 vaartuigen, alhoewel de haven er een vrij groter aantal opnemen kan (7). Eigenlijk is er slechts spraak van een diep uitgegraven kanaal met een duurzaam palenstelsel langs weerskanten, waardoor een stevig vlechtwerk van takken op veel rijen over elkaar voortloopt. Hierdoor wil men verhinderen dat ebbe en vloed de haven verzanden door het zand van de oevers mee te sleuren. Boven elk staketsel staan bakens opgericht en links aan de monding van de haven verheft zich een zuil (8), die met haar grote en kleine lantaarns (9), de zeevaarders tot herkenningsteken dient. In de haven monden verschillende dokken uit; bij al deze instellingen hoeft men alleen te kampen tegen de moeilijkheden van de ligging, de geringe diepte, het onvermijdelijk toeslibben en de veranderlijkheid van de zandbanken langs de kust...” Aldus een opmerkelijke FORSTER met KISCH’s woorden uit 1936.

**

We laten tot slot nog even KISCH zelf aan het woord in “Voetlicht”, p. 106: “...Dit werk is, evenals de auteur (Forster) geschrapt, verbannen en vergeten omdat hij zich had ingelaten met de Franse omwenteling en zo heeft het ons niet verwonderd dat niemand van onze Vlaamse vrienden die grootse beschrijving van Vlaanderen kende...”.

VERWIJZINGEN

- (1) In deel 2, pp 242-261 beschrijft hij Oostende
- (2) Mark SCHAEVERS, Oostende, de zomer van 1936, (Amsterdam-Antwerpen: Atlas 2001).
- (3) De eerste speurder naar al deze heimatloze emigranten aan onze Belgische kust was Oostendenaar John GHEERAERT. . “Als d’oude peperbusse vertelt” (1976) p. 39-45.
- (4) In het tijdschrift “De Plate” jrg. 12, nr. 12, december 1983 p. 267 beschrijft Emiel SMISSAERT dit weinig bekende, vooroorlogse Oostends tijdschrift (1930-1939) met zijn literaire, toneel- en filmkronieken.
- (5) “Voetlicht” 6^e jaargang, nr. 6 november 1936 p. 106-108.
- (6) John GHEERAERT, Bericht uit Bredene, (1987) p. 27 en 37.
- (7) De onstabiele situatie op politiek vlak zal hierbij zeker een rol gespeeld hebben. Keizer Leopold II, opvolger van zijn broer, de in 1790 overleden Jozef II, herstelde het Oostenrijkse gezag pas rond de jaarwende 1790-1791.
- (8) Bedoeld wordt de stenen vuurtoren, gebouwd in 1771 in Toscaanse stijl; zestond op een buitenbastion van de wallen, daar waar zich nu het Monument der Zeelieden bevindt.
- (9) Deze spiegellantaarns werkten aanvankelijk op olie; later werden de lenzen gebruikt van de Franse natuurkundige FRESNEL.